

Milorgsjefen – 50 år etter: Det var fire alternativer for Norge, forsto vi. Men somme tider kjente vi oss som de der visste minst av alle, i okkupasjonens halvmørke våren 1945 ...

Våre tanker, vårt håp og vår frykt

Jens Chr. Hauge
høyesterettsadvokat

Dagbladet har bedt meg skrive en kronikk om Milorgs vurdering av situasjonen i Norge like forut for fredsdagene. Det charmerte meg – som aldri rakk å ta doktorgraden – at jeg så å si fikk i oppdrag å holde en prøveforelesning til doktorgraden over oppgitt emne.

Siden Milorg som sådan ikke drev så mye med vurderinger, vil jeg prøve å fortelle hva jeg tror ledermiljøet hjemme tenkte, håpet og fryktet mest i vårmånedene 1945 når de prøvde å stirre inn i den nære fremtid.

Hjemme kjente vi ikke noe til de alliertes strategiske planer og vurderinger. Jeg tror det var fint lite Forsvarets overkommando fikk vite også. De som skulle vite noe, måtte absolutt trenge å vite noe. Det het «need to know»-prinsippet.

Temaet er altså hvilke vurderinger ledermiljøet hjemme gjorde *den gang*, i okkupasjonens halvmørke, med de bristfelde kommunikasjonene vi hadde med London og de knappe etterretninger vi fikk fra tyske kilder. Det er altså ikke spørsmål om hva vi senere kunne studere oss til. Somme tider kjente vi oss som de der visste minst av alle.

Det var f.eks. general Dwight D. Eisenhower's strategi at de allierte skulle knuse Hitler og vinne krigen i Sentral-Europa og i Tyskland selv. Festung Norwegen ville da falle som en moden frukt. Eisenhower planla aldri noen invasjon over havet mot Norge.

Både før og etter invasjonen i Normandie var det meget vesentlig at den tyske ledelsen ikke visste dette, ikke ante dette, og at den holdt et høyt forsvarsberedskap med mangfoldige divisjoner her oppe i Norge, utenfor det område der avgjørelsen ville falle. Det sies at Hitler også etter den første allierte bølgen mot Normandie holdt fast ved at Norge fremdeles var utsatt for invasjon, og at forsvaret av Norge ikke måtte svekkes. På denne bakgrunn forstår man at de allierte ikke kunne fortelle oss noe. Vi kunne jo bli tatt av tyskerne når som helst.

I november 1944 var jeg til konferanse i London. Optimismen var stor. General Wilhelm Hansteen sa at han regnet med å være hjemme til jul.

De allierte kunne ikke fortelle oss noe

Jeg vet ikke hvem Hansteen hadde dette fra. I etterhånd kjenner jeg meg sikker på at det ikke var Eisenhower. Det Hansteen sa, satte forøvrig en raket i enden på meg – hjemover! Jeg ville ikke risikere å være i London på D-dag.

Det nærmeste vi kom til en strategisk forutkunnskap var det militært selvfølgelig at det var fire alternativer for Norge: Alliert invasjon – tysk tilbaketrekning – ordnet tysk kapitulasjon – uordnet tysk kapitulasjon som vi kalte «oppløsningsalternativet».

Hjemmestyrkenes Septembervediktiv av 1944 opererte med alle disse alternativene og hadde bestemmelser om fremgangsmåten ved dem alle. Vinteren og våren 1945 var det oppløsningsalternativet, der Wehrmacht mistet kontrollen og tyske nazienheter gikk mer eller mindre amok, vi fryktet mest, og anså som det sannsynlige. Det nest verste alternativet var tysk tilbaketrekning med systematiske ødeleggelse av kommunikasjoner, industrianlegg og bygninger for å beskytte de tilbaketrekende styrker mot en fiende som presset dem.

JENS CHR. HAUGE – så å si en prøveforelesning for doktorgraden over oppgitt emne.

Arkivfoto: BJORN INGE KARLSEN

På denne bakgrunn ble det en meget viktig oppgave for hjemmestyrkene å gjøre hva de kunne for å beskytte Norge mot tyske ødeleggelse ved tilbaketrekning eller ved kaos. Det hadde vist seg i Frankrike sommeren 1944 at det ikke var så umulig å hindre tyske ødeleggelse som man skulle tro.

De tyske ødeleggelsespecialister som ble tatt tilbake for å sprengte, var relativt lette å skremme med dertil egnede konvensjonelle og ukonvensjonelle metoder. Den norske ingeniør Jan Herman Reimers studerte problemet på stedet like etter kampene og skrev en meget nyttig rapport og tilråing. Her hjemme utarbeidet Milorgs Sentralledelse i desember 44 et utførlig beskyttelsesdirektiv basert på Reimers studie.

I april 1945 var det uvisst om det overhodet ville bli noen tysk regjering eller myndighet igjen som kunne kapitulere med virkning for Festung Norwegen.

I denne situasjonen hadde vi i Norge nazilederen Josef Terboven som rikskommissær og to nazigeneraler, Franz Böhme og Holter, i spissen for Wehrmacht på Lillehammer. Ingen god situasjon for Norge! Våre etterretninger gikk ut på at tyskerne ville forsvare seg hvis alternativet var å bli krigsfanger i Sovjetsamveldet. De drømte i en slik situasjon om å kunne forhandle seg til det de kalte en ærefull avmarsj fra Norge til Tyskland. Det kunne altså bli spørsmål om å storme Festung Norwegen eller å forhandle med Böhme i en eller annen form. Vi visste at det var en grunnlov på

50 ÅR ETTER

Tidligere kronikker: av Adolph Denis Horn 24.1., Leo Eitinger 27.1., Randalf Alnæs 6.2., Arnfinn Moland 21.3. og 7.4., Thorleif Øisang 26.3., Haagen Ringnes 29.4., Harald Skjongsberg 30.4., Andreas Arntzen 2.5., Jens A. Christophersen 3.5., Nils Johan Ringdal 4.5., Erling Storrusten 5.5., Astrid Nøkiebye Heiberg 6.5., Thomas Wyller 7.5. I morgen: «Angsten for ordets makt» av Sigmund Strømme.

alliert side at de ikke ville forhandle med tyskerne, bare motta ubetinget overgivelse. Vi visste ikke at de allierte 30. april vendte seg til Sverige for å få Sverige med i et felttog mot Festung Norwegen.

I denne situasjon skrev hjemmeledelsen den 27. april et brev til statsministeren der det bl.a. står: «Det norske folk er i dag mer enn noe annet opptatt av spørsmålet om tyskerne i Norge vil kapitulere eller ikke hvis krigen i Tyskland slutter uten alminnelig kapitulasjon. Folk er klar over at et felttog mot den tyske armeen i Norge vil koste landet uhyre mye, og det er ingen som helst tvil om at en enstemmig opinion fordrer at man såvel ute som hjemme gjør alt som gjøres kan og ikke lar noe middel være utforsøkt, for å få i stand en tysk kapitulasjon og spare landet for å bli krigsskueplass ...»

Det ser ut til at selv de mer moderate tyskere som helst vil unngå krig i Norge, tror seg å sitte med visse kort på hånden. Det er for det første ikke til å ta feil av at javel tyske offiserer som soldater i regel stor utstrekning er behersket av frykt for å bli sendt til langvarig tvangsarbeid til Russland, og det fremheves allment på tysk side at de tyske generaler ikke vil kapitulere med mindre troppene i Norge blir sikret mot dette ...

Vi har konsekvent avvist alle anmodninger fra norske mellommenn om å oppnå direkte kontakt, både av politiske grunner og av sikkerhetsgrunner, og påpekt at ingen institusjon eller person

alliert side at de ikke ville forhandle med tyskerne, bare motta ubetinget overgivelse.

Vi visste ikke at de allierte 30. april vendte seg til Sverige for å få Sverige med i et felttog mot Festung Norwegen.

I denne situasjon skrev hjemmeledelsen den 27. april et brev til statsministeren der det bl.a. står:

«Det norske folk er i dag mer enn noe annet opptatt av spørsmålet om tyskerne i Norge vil kapitulere eller ikke hvis krigen i Tyskland slutter

uten alminnelig kapitulasjon. Folk er klar over at et felttog mot den tyske armeen i Norge vil koste landet uhyre mye, og det er ingen som helst tvil om at en enstemmig opinion fordrer at man såvel ute som hjemme gjør alt som gjøres kan og ikke lar noe middel være utforsøkt, for å få i stand en tysk kapitulasjon og spare landet for å bli krigsskueplass ...»

Det ser ut til at selv de mer moderate tyskere som helst vil unngå krig i Norge, tror seg å sitte med visse kort på hånden. Det er for det første ikke til å ta feil av at javel tyske offiserer som soldater i regel stor utstrekning er behersket av frykt for å bli sendt til langvarig tvangsarbeid til Russland, og det fremheves allment på tysk side at de tyske generaler ikke vil kapitulere med mindre troppene i Norge blir sikret mot dette ...

Vi har konsekvent avvist alle anmodninger fra norske mellommenn om å oppnå direkte kontakt, både av politiske grunner og av sikkerhetsgrunner, og påpekt at ingen institusjon eller person

her hjemme har myndighet til å forhandle med tyskerne.» ...

Så ble det likevel en slags regjering i Tyskland som kunne kapitulere. Hitler innsatte Karl Dönitz som sin etterfølger, og hans stilling ble akseptert av den tyske overkommando. Dönitz etablerte seg i Flensburg i nærheten av den danske grense. Det var på mange måter et dukketeater. Dönitz selv og hele hans overkommando og alle hans regjeringsmedlemmer var i prinsippet britiske krigsfanger, etter at tyskerne hadde kapitulert til feltmarskalk Bernard Montgomery på nordfronten.

Britene holdt dette dukketeater gående så lenge at den tyske overkommando kunne sende kapitulasjonsordren videre til general Böhme på Lillehammer. Han fikk ordren den 7. mai kl. 21 på Lillehammer om at han ville motta kapitulasjonsvilkårene fra en alliert kommisjon som ville komme til Norge den 8. mai. Britene på sin side fikk den fordel, går jeg ut fra, at en tilsvarende ordre gikk fra OKW til den tyske krigsmarinens om kapitulasjonen.

Den 7. mai om ettermiddagen sendte den norske forsvarssjefen i London, kronprins Olav, ordre til hjemmestyrkene i Norge om at de skulle mobilisere og forholde seg i overensstemmelse med alternativet «ordnet kapitulasjon». Vi behøver ikke spekulere over det hypotetiske alternativet

at Böhme ikke hadde fått en slik ordre fra sin overkommando. Tyskland hadde tapt krigen, Festung Norwegen og general Böhme var forlatt, men vi kunne likevel ha fått krigshandlinger her opppe om vi ikke ønsket å forhandle med Böhme/Holter og situasjonen var gått i vranglås.

Likevel en slags tysk regjering

at Böhme ikke hadde fått en slik ordre fra sin overkommando. Tyskland hadde tapt krigen, Festung Norwegen og general Böhme var forlatt, men vi kunne likevel ha fått krigshandlinger her opppe om vi ikke ønsket å forhandle med Böhme/Holter og situasjonen var gått i vranglås.